

- **4303.** ვალდებულებები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **4313.** ვალდებულებები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით).

მოცემული ანგარიშები გამოიყენება კომერციული ბანკის ფინანსურ ლიზინგთან დაკავშირებული ვალდებულების აღსარიცხავად (ძირითადად შენობა და კომპიუტერული მოწყობილობები).

სალიზინგო ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლებისა და განეული ხარჯების აღრიცხვისათვის გამოიყენება შემდეგი ანგარიშები:

- **7033.** შემოსავლები ოპერაციული ლიზინგიდან (ეროვნული ვალუტით);
- **7034.** შემოსავლები ფინანსური ლიზინგიდან (ეროვნული ვალუტით);
- **7043.** შემოსავლები ოპერაციული ლიზინგიდან (უცხოური ვალუტით);
- **7044.** შემოსავლები ფინანსური ლიზინგიდან (უცხოური ვალუტით);
- **9033.** ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **9034.** ხარჯები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **9043.** ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით);
- **9044.** ხარჯები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით).

20.2. ფაქტორინგი

სამენარმეო საქმიანობაში ხშირად იქმნება სიტუაცია, როცა ხელშეკრულების თანახმად, ერთი მხარე (გამყიდველი, მომწოდებელი) ანაზღაურებას იღებს არა მის მიერ საქონლის თუ მომსახურების მიწოდებისთანავე, არამედ გარკვეული პერიოდის შემდეგ. ასეთი გარიგებების მაგალითებია კომერციული კრედიტი, განვადება, სათამასუქო კრედიტი.

საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების გარიჟრაჟზე სამენარმეო სფეროში, განსაკუთრებით კი – ვაჭრობაში, მეტად მნიშვნელოვანი როლის შესრულება დაიწყო საკომისიო, იმავე სავაჭრო აგენტებმა, რომელთაც მოიხსენიებდნენ ფაქტორებად (ინგლისური სიტყვიდან **Factor** – „შუამავალი“, „სავაჭრო აგენტი“). მათ ფუნქციებში შედიოდა, ერთი მხრივ, პროდუქციის მწარმოებლების პროდუქციის რეალიზაცია, მეორე მხრივ კი, მათი წარმოების დაკრედიტება და ავანსების გაცემა. კომისიონერი (ფაქტორი) ყიდდა საქონელს და გამოწერდა ანგარიშს საკუთარი სახელით გამყიდველის სახელის მითითების გარეშე. არცთუ იშვიათად ფაქტორი საქონელს ყიდდა განვადებით და საკუთარ თავზე იღებდა საკრედიტო რისკს. ასეთი მექანიზმების არსებობის მაგალითია ჯერ კიდევ **XVII** საუკუნეში ინგლისში შექმნილი ე. წ. „ფაქტორთა სახლი“ (**House of Factors**).

განვითარების შემდეგ ეტაპზე ზოგიერთმა საკომისიო აგენტმა უარი განაცხადა კომერციულ ფუნქციებზე (ანუ გაყიდვაზე) და მთლიანად გადაერთო მათი კლიენტების მომსახურების ფინანსურ მხარეებზე. ასევე ფაქტორებმა დაიწყეს მწარმოებლების საგადახო მოთხოვნების (ანუ მყიდველებისადმი წარდგენილი ანგარიშ-ფაქტურების) პირდაპირი შესყიდვა. როგორც ეკონო-

მისტოა დიდი ნაწილი აღიარებს, სწორედ ამ დროს დაიბადა ფაქტორინგი. როგორც ვხედავთ, ურთიერთობები, რომლებიც წარმოიშვა როგორც სავაჭრო საქმიანობა, გადაიზარდა კრედიტის მიწოდებით გამოხატულ ფინანსურ ოპერაციაში და იქცა თანამედროვე განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის საბანკო საქმიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად.

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ფართოდ გავრცელებული ანგარიშ-სწორების სათამაშუო ფორმა ხშირად ვერ უზრუნველყოფს მიწოდებული საქონლისა და მომსახურების ღირებულების დროულ ანაზღაურებას. ვადაგადაცილებული დებიტორული დავალიანების პრობლემა შეიძლება მეტად მნიშვნელოვანი გახდეს ბიზნესისათვის, განსაკუთრებით, თუ ეს შედარებით მცირე ან საშუალო ზომის კომპანიაა, რომლის ფინანსური შესაძლებლობები შეზღუდულია. როცა სხვა გზა არ რჩება, თამაშუის მფლობელი (საქონლის გამყიდველი) იძულებული ხდება, მიმართოს სასამართლოს პრობლემური დებიტორული დავალიანების ამოსაღებად. თუმცა, სასამართლოს გზა სხვადასხვა ნაკლოვანებით ხასიათდება: მატერიალური დანახარჯები, დროში განელილი პროცესი. ამასთან, ბევრი კომპანია ერიდება „ხმაურს“.

შექმნილი რთული სიტუაციიდან გამოსავლის ძიებისას კომპანიები დახმარებისათვის მიმართავენ ბანკებს ან სპეციალიზებულ ფაქტორინგულ ფირმებს, რათა მოაგვარონ თამაშუქებისა და სხვა სასაქონლო დოკუმენტების განაღდებასთან დაკავშირებული პრობლემები.

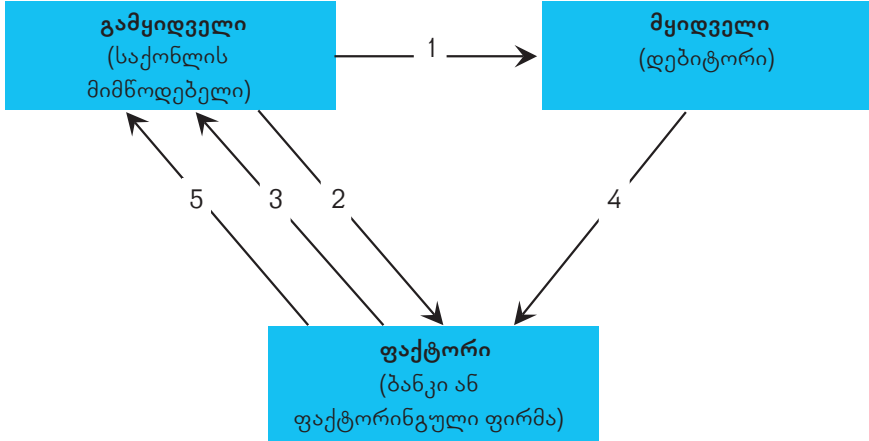
ფაქტორინგის ეკონომიკური მხარე ვლინდება იმით, რომ იგი უზრუნველყოფს კომპანიების აქტივების ლიკვიდობის, კაპიტალის ბრუნვადობისა და რენტაბელობის ზრდას. ფაქტორინგი განსაკუთრებით აქტუალურია მცირე და საშუალო ზომის კომპანიებისათვის. ასეთ კომპანიებს ფაქტორინგი სპეციალური ფინანსური სამსახურების შენახვის ხარჯების შემცირებისა და ფინანსური მომსახურების ეფექტიანობის გაზრდის შესაძლებლობას აძლევს ზოგიერთი ფუნქციის სპეციალიზებული ფაქტორინგული კომპანიებისათვის გადაცემით. ამ კომპანიებში ასეთი საქმიანობა უფრო ეფექტიანია რაციონალიზაციის მაღალი ხარისხის გამო.

თუკი ფაქტორინგს თავისი პოტენციალიდან გამომდინარე განვიხილავთ, კერძოდ, რა შესაძლებლობები აქვს მას, შეიძლება ითქვას, რომ განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში იგი თანამედროვე მენეჯმენტის ქმედითი და მეტად ეფექტიანი ინსტრუმენტია როგორც ფინანსირების, ისე რისკების შემცირების თვალსაზრისით.

კომერციული ბანკების ფაქტორინგულ ოპერაციებს შედარებით ხანმოკლე ისტორია აქვს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ფაქტორინგი არ მიეკუთვნება კლასიკური საბანკო მომსახურების სახეობას და ბანკები მას კლიენტებს სთავაზობენ, როგორც დამატებით სერვისს. ამ საქმეში პიონერებად ამერიკული ბანკები მოგვევლინენ ჯერ კიდევ XX საუკუნის 50-იან წლებში, თუმცა, მათი „ლეგიტიმაცია“ 1963 წელს მოხდა, როცა აშშ სახელმწიფო ორგანიზაცია „ფულადი მიმოქცევის კონტროლიორმა“ ოფიციალურად დაადასტურა, რომ ფაქტორინგული ოპერაციები წარმოადგენენ საბანკო საქმიანობის კანონიერ სახეობას.

ბანკის მხრიდან ფაქტორინგი არის საგადამხდელო დოკუმენტების შესყიდვა საქონლის (მომსახურების) მიწოდებისაგან, რომლის დროსაც მასზე გადმოდის არგადახდის რისკი, მიუხედავად იმისა, რომ მოვალის კრედიტუნარიანობის შესწავლა ხდება წინასწარ.

თვალსაჩინოების მიზნით ფაქტორინგული ოპერაციის სქემაზე გამოხატულია მისი მონაწილე მხარეების ურთიერთობათა თანმიმდევრობა (სქემა №20.1.). ფაქტორინგულ ოპერაციაში მონაწილეობს სამი მხარე:

სქემა №20.1. ფაქტორინგული ოპერაციის სქემა

1. საქონლის (მომსახურების) მიწოდება ხელშეკრულების თანახმად;
2. მოთხოვნის უფლების დათმობა.
3. მიწოდებული საქონლის (მომსახურების) ღირებულების ნაწილის (დაახლოებით 80%) ფინანსირება.
4. მიწოდებული საქონლის (მომსახურების) ღირებულების ანაზღაურება.
5. მიწოდებული საქონლის (მომსახურების) ღირებულების დარჩენილი ნაწილის (დაახლოებით 20%) ანაზღაურება საკომისიოს გამოკლებით.

თანამედროვე დამოუკიდებელი საქართველოს საბანკო პრაქტიკაში ტერმინი „ფაქტორინგი“ ჩნდება 1991 წლის კანონში „საქართველოს რესპუბლიკაში ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ“, რომლის მიხედვით, კომერციული ბანკების ოპერაციების ჩამონათვალში შევიდა „საქონლის მიწოდებისა და მომსახურების განწვეიდან მოთხოვნის უფლების შექმნა; ასეთი მოთხოვნის შესრულებაზე რისკის აღება და ამ მოთხოვნის ინკასაცია (ფაქტორინგი)“.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსით ფაქტორინგი მიკუთვნებულია ფინანსურ ოპერაციებს.

1996 წლის და დღეს მოქმედი კანონით „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საბანკო საქმიანობის სახეობებში შესულია „ფაქტორინგული ოპერაციები რეგრესის უფლებით და ამ უფლების გარეშე“, ხოლო ტერმინთა განმარტებების მიხედვით, „ფაქტორინგი“ არის სავაჭრო-საკომისიო ოპერაციის სახეობა, რომელიც შეხამებულია კლიენტის საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან, მოიცავს კლიენტის დებიტორული დავალიანების ინკასირებას, დაკრედიტებას და საკრედიტო და სავალუტო რისკის გარანტიებს“.

საქართველოს ეროვნული ბანკის განმარტებით, „ფაქტორინგული ოპერაციები წარმოადგენს ისეთ ოპერაციებს, როდესაც ბანკი ყიდულობს ან იღებს საკუთრების უფლებას კლიენტის მისაღებ თანხებზე – კლიენტის დებიტორულ დავალიანებაზე. თუ მისაღები თანხა შეძენილია რეგრესის უფლების გარეშე, ეს ნიშნავს იმას, რომ თუ ბანკმა ვერ მიიღო კლიენტისგან შეძენილი მისაღები თანხა, მას არა აქვს უფლება კლიენტს დაუბრუნოს მისაღებ თანხებზე საკუთრების უფლება და მოითხოვოს კომპენსაცია. ფაქტორინგის წარმოებისას შესაძლებელია, რომ ბანკმა კლიენტის დებიტორულ დავალიანებაზე საკუთრების უფლების შეძენამდე თანხები გასცეს ავანსად. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს სესხის გაცემას, რომელიც აღირიცხება ბანკის მიერ გაცემული სესხების ცხრილის შესაბამის მუხლებში“ [23].

ფაქტორინგული ოპერაციები ასევე შედის 2006 წელს დამტკიცებული კანონით „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ განსაზღვრულ მიკროსაფინანსო საქმიანობის სახეობებში.

არსებობს ფაქტორინგის სხვადასხვა ტიპი:

- **ღია ფაქტორინგი** – გულისხმობს კრედიტორის მიერ ფაქტორისადმი მოთხოვნის უფლების დათმობის შეთანხმების შეტყობინებას დებიტორისადმი;
- **დახურული ფაქტორინგი** – კრედიტორსა და ფაქტორს შორის შეთანხმების შეტყობინება დებიტორისადმი არ ხდება;
- **ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით** – ფაქტორი ყიდულობს კრედიტორისაგან უფლებას დავალიანების სრულ თანხაზე, მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ სრულად ვერ მოხდა დებიტორისგან ამ თანხის ამოღება, კრედიტორი ვალდებულია აანაზღაუროს დაუფარავი თანხის ნაწილი;
- **ფაქტორინგი რეგრესის უფლების გარეშე** – ფაქტორი ყიდულობს კრედიტორისგან უფლებას დავალიანების სრულ თანხაზე, ხოლო დებიტორისაგან თანხის ნაწილის მიუღებლობის რისკს იღებს საკუთარ თავზე;
- **რეალური ფაქტორინგი** – ფულადი მოთხოვნის ვადა უკვე დამდგარია, ანუ ადგილი აქვს ვადაგადაცილებულ დებიტორულ დავალიანებას;
- **კონსენსუალური ფაქტორინგი** – ფულადი მოთხოვნის ვადა ჯერ არ დამდგარა და ეს მომავალში მოხდება;
- **პირდაპირი ფაქტორინგი** – გარიგებაში მონაწილეობს ერთი ფაქტორი;
- **ურთიერთფაქტორინგი** – გარიგებაში მონაწილეობს რამდენიმე ფაქტორი;
- **შიდა ფაქტორინგი** – გარიგების მონაწილე მხარეები არიან ერთი და იმავე ქვეყნიდან;
- **საერთაშორისო ფაქტორინგი** – გარიგების მონაწილე მხარეები არიან სხვადასხვა ქვეყნის რეზიდენტები.

ფაქტორინგული ოპერაციები თანდათან გასცდა ეროვნულ საზღვრებს და უკვე XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მნიშვნელოვან მასშტაბებს მიაღწია, რამაც დღის წესრიგში დააყენა მათი უნიფიკაციის საკითხი. 1988 წელს კანადაში მოწვეულ იქნა დიპლომატიური კონფერენცია კონვენციის მისაღებად საერთაშორისო ფაქტორინგისა და საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის შესახებ,

23 საქართველოს ეროვნული ბანკი, წერილი № 14222/840: „საზედამხედველო და საფინანსო ანგარიშგებების შესახებ“, 30.12.1998, B 7-1, მუხლი 2.

რომელიც მომზადდა კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტის („უნიდრუა“) მიერ. კონვენციას ხელი მოეწერა 1988 წლის 28 მაისს. აღნიშნულმა კონვენციამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ფაქტორინგული საქმიანობის განვითარებისათვის, ვინაიდან იმ დროისათვის ბევრი ქვეყნის კანონმდებლობა არ შეიცავდა ფაქტორინგული ოპერაციების მარეგულირებელ ნორმებს. პირიქით, მან ხელი შეუწყო ბევრი ქვეყნის კანონმდებლობაში ფაქტორინგის მარეგულირებელი ნორმატიული აქტების შექმნას.

როგორც აღინიშნა, ფაქტორინგული მომსახურება განსაკუთრებით ეფექტიანია მცირე და საშუალო ზომის კომპანიებისათვის, ვინაიდან ისინი განსაკუთრებით მგრძობიარენი არიან ვადაგადაცილებული დებიტორული დავალიანებების მიმართ და გარე ფინანსური რესურსებისადმი შეზღუდული ხელმისაწვდომობის გამო. ამასთან, არის ის სუბიექტური გარემოებები, რომლებიც შეუძლებელს ხდის ფაქტორინგული ოპერაციის ჩატარებას.

როგორც წესი, ფაქტორინგული მომსახურება არ ვრცელდება:

- კომპანიებზე, რომელთაც აქვთ დიდი რაოდენობის, მაგრამ მცირე მოცულობის დებიტორული დავალიანება;
- კომპანიებზე, რომლებიც აწარმოებენ არასტანდარტულ პროდუქციას;
- კომპანიებზე (განსაკუთრებით სამშენებლო), რომლებიც მუშაობენ სუბმოიჯარეებთან;
- კომპანიებზე, რომლებიც დაკავებულნი არიან ბარტერული გარიგებებით;
- კომპანიებზე, რომელთაც თავიანთ კონტრაგენტებთან აკავშირებთ გრძელვადიანი კონტრაქტები და საქმე ეხება მისი რომელიმე ეტაპის ანაზღაურებას.

როგორც წესი, ფაქტორინგული მომსახურება არაა რეკომენდებული:

- ფიზიკური პირების სავალო ვალდებულებების მიმართ;
- კომპანიების ფილიალების სავალო ვალდებულებების მიმართ;
- გადამხდელუუნარო და „შავ სიებში“ მყოფი კლიენტების სავალო ვალდებულებების მიმართ.

ქართულ კომერციულ ბანკებში ფაქტორინგული ოპერაციების ბუღალტრული აღრიცხვა ხორციელდება „საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის და ანგარიშთა გეგმის გამოყენების ინსტრუქციის“ შესაბამისად. ფაქტორინგული ოპერაციების და მათთან დაკავშირებული შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვისათვის გამოიყენება შემდეგი ანგარიშები:

- **2302.** ფაქტორინგი (ეროვნული ვალუტით);
- **2312.** ფაქტორინგი (უცხოური ვალუტით).

ბალანსის აქტივის მოცემული ანგარიშები გამოიყენება ფაქტორინგული ოპერაციებით შესყიდული ვალდებულებების, როგორც კლიენტის კომერციული კრედიტის ბანკის კრედიტად ტრანსფორმირებული თანხების აღსარიცხავად, ეროვნული და უცხოური ვალუტით.

- **7032.** შემოსავლები ფაქტორინგული ოპერაციებიდან (ეროვნული ვალუტით);
- **7042.** შემოსავლები ფაქტორინგული ოპერაციებიდან (უცხოური ვალუტით);
- **9032.** ხარჯები ფაქტორინგული ოპერაციების მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **9042.** ხარჯები ფაქტორინგული ოპერაციების მიხედვით (უცხოური ვალუტით).

ანგარიშები გამოიყენება ეროვნულ და უცხოურ ვალუტაში წარმოებული ფაქტორინგული ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლებისა და განუღი ხარჯების აღრიცხვისათვის.